

На Україну лиха нападають...
Ні, іще гірше! Чов...н воду крає,
А Україна в крові потопає.
Пане, водою правиш і вітрами,
Хай же затихне буря ця над нами! (Лазар Баранович).

Вправа 4. Чому такі оповідання народ називає нісенітницями? Підкресліть букви, що позначають м'якість приголосних. Назвіть напівпом'якшені звуки. Аргументуйте правильність виконаного завдання.

Пішов я раз одудів брата, зліз до дупла, попробував – не влазить рука, так я сам вліз, забрав крашанки, кинувсь відтіль – не вилізу, так я збігав додому, взяв сокиру, розрубав, виліз і пішов собі... Ще як не було ні неба, ні землі, люди дерева зрубували, кілки били, тини плели і по них ходили.

Вправа 5. Прочитайте. Доберіть до російських прислів'їв українські й запишіть парами. Підкресліть слова з апострофом і м'яким знаком. Поясніть їх уживання.

Зразок. Выменял кукушку на ястреба. – Виміняв ремінець на личко.

Комар лошадь свалит, коли волк пособит. Конец – всему делу венец. Куда конь с копытом, туда рак с клешней. Мягко стелет да жестко спать. На все руки мастер.

Довідка. Кінець діло хвалить. Коваль коня кує, а жаба й собі ногу підставляє. Мухи коня з'їли, а вовк помагав. Інший в ноги кланяється, а за п'яти кусає. І швець, і кравець, і на дуду грець.

Такі та інші вправи сприятимуть навчанню орфоепічних навичок в умовах стандартизації мовної освіти, що позитивно впливатиме на розвиток комунікативних умінь і навичок школярів, зокрема п'ятикласників.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аванесов Р.И. Русское литературное произношение. – 6-е изд. – М.: Просвещение, 1984.
2. Караман С. Методика навчання української мови в гімназії. – К.: Ленвіт, 2000.
3. Методика вивчення української мови в школі / За ред. О.Біляєва, В.Мельничайка, М.Пентилюк: Посібник для вчителя. – К.: Радянська школа, 1987.
4. Пентилюк М.І. Вивчення української мови у школах з російською мовою навчання. – К.: Рута, 2000.
5. Щерба Л.В. Субъективный и объективный метод в фонетике / Избранные работы по языкознанию и фонетике. – Л.: Из-во Ленинградского университета, 1958.

УДК 37.03

Мельник Т.В.

ОБРАЗИ І СИМВОЛИ ЯК ІНФОРМАЦІЙНА ВЕРСТКА У МОВЛЕННЄВОМУ РОЗВИТКУ УЧНІВ

У даній статті теоретично обґрунтовано та окреслено деякі шляхи використання образів і символів як основної інформаційної верстки у процесі вивчення української мови як предмета.

In the article some ways of usage of images and symbols as the basic informational make-up in the process of studying Ukrainian as a subject have been theoretically grounded and described.

Постановка проблеми. Повноцінний розвиток суспільства багато в чому залежить від такої освіти, яка спроможна забезпечити цілісний гармонічний розвиток людини. Розвиток нашої держави визначається у загальному контексті європейської інтеграції, з орієнтиром на фундаментальні цінності світової культури, а сучасна шкільна практика

більшою мірою – на диференційний шлях розвитку, що своєю чергою впливає на вирішення проблеми індивідуальної парадигми учнів.

Основним критерієм загальнолюдського прогресу є культура спілкування, яка спроможна забезпечити тривкий цілісний гармонійний розвиток особистості, і кожен, хто прагне освоїти культуру, вижити у нових умовах, повинен заглибитись у мову, оскільки життя – це і є заглиблення в мову.

Національно-культурна специфіка мовленнєвого спілкування містить систему певних образів, символів, що відрізняються варіативністю, і є складовою частиною мовної картини світу. Кожна мова відтворює відповідний спосіб сприйняття й улаштування світу, або його мовну картину – сукупність уявлень про світ, що містяться у значенні слів і виразів, утворюють єдину систему поглядів та установок, що певним чином розподіляються носіями мови.

Навчання української мови в школах з російською мовою викладання має на меті забезпечити активне володіння учнями державною мовою, сформувати в них мовленнєву, мовну, соціокультурну та діяльнісну компетенції. Ураховуючи, що в таких школах засвоєння української мови відбувається у неоднорідному мовному середовищі, часто спостерігається досить низький рівень культури мовлення учнів, не досить глибоке сприйняття творів словесного мистецтва, оскільки школярі часто залишаються фрустрованими через неспроможність досягнути окремі одиниці тексту.

Рівень мовленнєвої культури тісно пов'язаний з вагомим інструментом пізнання світу, яким виступають образи і символи. Останні є водночас методом вираження реальності, часто прихованих скарбів духовності народу.

Сучасна когнітивна методика визначає найголовнішим серед своїх завдань оволодіння учнями концептами – ментальними прообразами (нерозчленованими уявленнями про об'єкт), глибинними значеннями розгорнутих структур тексту, що є втіленнями мотивів та інтенцій автора, для розвитку пізнавальної активності учнів та адекватного сприймання текстової інформації. Семантика концепту містить комплекс позамовних відомостей, що ґрунтуються на знаннях про світ, здобутих у результаті колективного досвіду людства. Кожен концепт пов'язаний з деякими іншими, і разом вони утворюють домени (фони), з яких вичленовується концепт. Упорядковане поєднання концептів у свідомості людини складає її концептуальну систему. Концептуальна система не є стабільною. Вона динамічна, весь час змінюється під впливом постійного процесу пізнання. Компоненти концептуальної системи фрейми – структури, що репрезентують стереотипні, типізовані ситуації у свідомості (пам'яті) людини та допомагають ідентифікувати аналогічну нову ситуацію, ієрархічно впорядковані репрезентації певної стандартної ситуації дійсності. На нашу думку, особливу увагу в оволодінні концептами слід надавати образам та символам, які беруть участь у структуруванні навколишньої дійсності, впливають на інтелектуальну діяльність учня.

Важливість використання образів і символів у процесі вивчення української мови (особливо у школах з російською мовою викладання) не завжди усвідомлюється вчителями-словесниками. А через відсутність необхідних рекомендацій ця проблема в шкільній практиці розв'язується неефективно.

У системі художнього тексту відбуваються складні процеси взаємодії окремих лексичних одиниць зі змістовою організацією, що зумовлюють поступове нагромадження значень, образної когезії та ускладнюють сприйняття тексту на рівні фактуальної, підтекстової, концептуальної інформації. **Метою** даної статті є спроба теоретично обґрунтувати та окреслити деякі шляхи використання образів і символів як основної інформаційної верстки у процесі вивчення української мови як предмета.

Відомо, що на лексичне значення слова впливають семантичні зміни та варіювання в результаті посилення одних сем та затухання інших. Під впливом певних асоціацій актуалізуються не лише денотативні, а й конотативні семи. Така семантична гнучкість слова знаходить межі перетину із внутрішньою формою слова. Аналізуючи слово, О.Потебня виділяє з трьох складових (зовнішньої форми, змісту, внутрішньої форми) саме внутрішню

форму, яка, на його думку, найближча до етимологічного значення. Услід за ученим, стан слова характеризується виділенням значення й образу, водночас образ стає неодмінним засобом для вираження значення. Аналізуючи співвідношення образу й значення, О.Потебня підкреслює властиву художньому слову полісемантичність і множинність значень. Уводячи формулу А (образ) < Х (значення), учений доводить, що значення подається крізь образ, виражає себе в образі і водночас є неодмінним засобом для вираження значення [6].

Поділяючи ідеї Й.Гердера та В.Гумбольдта, О.Потебня говорить про тотожність мови з духом нації. Ідея, що мова формує проміжний світ і тим самим закодує в його структурах особливий національний світогляд, у ХХ ст. обґрунтована Е.Кассіроном, Е.Сепіром, Б.Уорфом. У використанні мовних засобів образності вчені простежили потужний струмінь національного характеру. Наприклад, в українського народу *рушник* – це поетичний символ життя в усій його багатогранності, у російській – предмет побуту; в українському мовно-образному арсеналі *сокіл* – гарний молодий козак, у німецькому – лихий спокусник та ін.

Таким чином, слово-образ завжди визначається специфікою народної мови, і кожна мова має притаманний їй специфічний погляд на світ. Словесні образи виражають більше, ніж безпосередньо означають, підсилюючись, увиразнюючись додатковими та смисловими й емоційно-експресивними відтінками, мають ознаки картинності, яскравості, емоційної забарвленості. У зв'язку з цим у науці усталилася думка щодо істотних ознак образності (точність, яскравість, метафоричність, різноманітність, багатство засобів, цілеспрямованість, оригінальність тощо).

Образність є не лише евідентною, а й потенційною, оскільки виявляється не лише у слові (як елементі), а й у поєднанні слів, перебуває у притаєній позиції та збуджується за певних умов, найбільш яскраво розкривається в художньому тексті. Через художній контекст створюються умови, за яких слова актуалізують свою універсальну здатність, створюють образи й через них виражають поняття, починають жити особливим життям, конотатуються, наповнюються новим смислом, пов'язуються з різноманітними асоціаціями.

Образність виступає експонентом виразності на основі переосмислення на асоціативному рівні прямих, переносних і конотативних значень, що створюють понаднормативний метафоризований зміст шляхом використання тропів та стилістичних фігур у мовленні, та має ознаки модальності, емоційності, інтенсивності, варіативності тощо. Образи диференціюються завдяки матеріалізації та опредметнюванню.

Словесний образ, на відміну від образу в широкому розумінні, пов'язаний із взаємодією комунікантів, є реальним мовно-літературним фактом. Словесному образу в лінгвістичному та літературознавчому аспектах властива двоплановість (співіснування прямого значення і нових семантичних елементів), що уможливорює меншою кількістю одиниць передачу багатомірних виявів дійсності.

Комунікативна функція образного мовлення реалізується шляхом впливу на адресата в передбачуваних та непередбачуваних ситуаціях завдяки кодуванню висловлювання для повідомлення фактів дійсності. Складність засвоєння українського образного мовлення в російськомовному середовищі полягає в тому, що мовець має спиратися на дві комунікативні системи. При цьому особливої значущості набуває мовна компетенція як автора, так і адресата.

Із лінгвістичної точки зору образність розглядається передусім як властивість слова і виступає важливою якістю у процесі комунікації, джерелом адекватної інформації. У літературознавчому аспекті – більш широке поняття (у єдності раціонального й ірраціонального), є його «матерією», що формує і розвиває внутрішній світ та світ навколо себе. Текст словесного мистецтва сприймається як вторинна символічна система, бо у якості „сировини" використовується уже існуюча словесна система. Значуще місце в ній посідає символ.

Символ – це умовне позначення якогось предмета (йдучи за етимологією (гр. – знак, прикмета)), поняття, явища, процесу, художній образ, який відбиває певну думку, ідею, почуття. Символ – це уявлення, що викликає певне коло асоціацій.

І якщо у загальному розумінні символом називають багатозначний предметний образ, який об'єднує між собою різні плани відтворення дійсності, то у художніх текстах символ набуває нових (переносних, умовних) значень на основі спорідненості, подібності між певними явищами дійсності. Він набуває ознак типового художнього образу, в якому конкретно-чуттєва даність предмета зображення (його чуттєвий образ, водночас із власним) має значення вказівки на такий предмет, явище або ідею, які безпосередньо в зображуване не входять. Символ завжди до певної міри є атрибутом, розрахованим на взаєморозуміння.

А тому з літературознавчого погляду символ – це предметний або словесний знак, який опосередковано виражає сутність певного явища (наприклад, *свічка* – символ вогню, життя, духовної енергії; *вічний вогонь* – символ пошани), має філософську смислову наповненість, тому не тотожний знакові. Символ тісно пов'язаний з наукою, міфом, вірою, поезією, але не зводиться до них, тяжіє до певного узагальнення. Символ постає процесом активного перетворення внутрішнього на зовнішнє, і навпаки, відмінністю внутрішнього і зовнішнього. Тому символ не збігається за своїм значенням з будь-яким тропом. Символ існує безкінечно означальній ролі, тяжіючи до загальної ідеї, прагнучи розширення її змісту, а не повного визначення. Символ базується на позахудожніх, передовсім філософських потребах езотеричного знання.

Походження, еволюцію символу, у тому числі й фольклорної символіки, О.Потебня пояснював через закономірності розвитку мови. На думку вченого: „Символ – насамперед знак, але тільки в певному смислі може йти мова про їхню синонімічність, адже не кожен знак є символом. Справжнє мистецтво символічне. Мова в усьому без винятку символічна” [5: 113].

Поняття символу теоретично досить складне, неоднозначне, тому в межах однієї статті здійснити аналіз важко. У ХХ ст. в обіг свого емпіричного матеріалу поняття символу і символіки включали немало дослідників, у тому числі З.Фройд, К.Юнг, Р.Кох, А.Голан, С.Аверінцев, Б. Успенський та ін. Більшість дослідників у символізмі відзначають знаковий характер явища, пов'язаного з образним сприйманням реального світу.

Символ як явище має універсальний загальнолюдський характер і водночас він виражається на рівні національної свідомості народу. Адже саме в символах нерідко відбиваються національні традиції, звичаї, обряди, вірування, т.б. національні риси характеру. Словесна символіка народу виступає важливим чинником творіння національно-культурної картини світу. Пізнання символіки має стати органічною потребою в задоволенні духовних, культурних запитів людини, вдосконаленні внутрішнього світу й приведення його до гармонії із зовнішнім.

У філософському сенсі вивчення словесного мистецтва завжди містить у собі експресивний компонент, пов'язаний з емоційною тональністю і викликають у підсвідомому й свідомому потенціалі особистості позитивно чи негативно зорієнтований образ певних реалій. Наявність емоційної забарвленості допомагає розробити певну категорію у свідомості особистості чи групи людей.

В освітніх закладах з російською мовою викладання часом спостерігається парадоксальна ситуація: завдяки інформаційному буму учні на основі макрознань формують свій макросвіт, але через обмежений обсяг відомостей щодо світосприймання, характеру, ментальності, інтелектуального і художнього генія українців як титульної нації держави, вони обкрадають себе. Недооцінка переходить у його незнання.

Мова й література в школі – два окремих предмети, проте у своєму суспільному бутті вони як дві грані одного явища, спільною точкою дотику яких є насамперед слово. Зв'язок мови й літератури – внутрішній. Він лежить у самій сутності цих предметів. Взаємозв'язок у їх викладанні – це об'єктивна необхідність, на яку треба зважати (нехтування цим взаємозв'язком призводить до значних втрат у викладанні обох предметів). Міжпредметні зв'язки у викладанні української мови й літератури мають виявлятися у внутрішній взаємозумовленості, готувати такий ґрунт для сприймання образів і символів, щоби відносна мінімодель переросла у великий український світ. І цей факт має стати етичною нормою для

більшості. Вивчення українського словесного мистецтва має бути для школяра експонентом інтелектуального рівня, мірилом цивілізованості, одним з чинників сучасного гіперскладного макросвіту і як ще одне джерело знань про нього.

Проблема глибокого сприйняття літературних текстів у зв'язку з аналізом образів і символів увиразнюється паралельним вивченням російської та української літератур, що своєю чергою також впливає на формування образу світу, виступає важливим засобом взаємодії конкретної людини і світу, її когнітивної карти, символу світобудови, архетипів. Останні визначаються як цілісна багаторівнева система уявлень людини про світ, інших людей, про себе і свою діяльність, система, яка опосередковує, переломлює через себе будь-який зовнішній вплив.

Виходячи з думки психологів, що найбільша кількість інформації передається кодом ідей, символів, словеснику варто звернути увагу на те, що у багатомірному, альтернативно насиченому змісті літературного тексту, який використовується на уроці, він має знати такий аспект, що став би для учнів новим.

Емоційне сприймання, піднесення і формування в дитини рецепторів почуттєвого досвіду, удосконалення свого духовного світу забезпечує опрацювання тексту в такий спосіб, щоб визначення ідейно-естетичних засад відбувалося в комплексі з аналізом етнокультурних явищ. Такий підхід передбачає врахування самого національного духу, власне народного спрямування художнього тексту, його відповідності етнопсихологічним критеріям. Яскравим прикладом може бути уривок з повісті „Микола Джеря“, де Шечуй-Левицький використовує елементи народнопоетичного стилю голосінь, та виділення звертань у поєднанні з народнопоетичними символами *голубка, ластівка, лебідонька, сива зозуля, повна рожка, вишневий садочок*.

Словеснику не варто потрактування художніх текстів для російськомовних учнів робити за однією установкою. Прагнучи розширити рамки пізнання інформації, набутої людством, учитель має врахувати психофізіологічні чинники, які впливають на сприйняття словесного мистецтва. Отож у 5–6 кл. не слід руйнувати безпосередність сприймання дійсності і літературного героя як конкретної особи. Рослинний символ – образон (макет ялинки з паперу) на уроці розвитку зв'язного мовлення після вивчення оповідання М.Коцюбинського допоможе учителеві, шляхом використання ряду асоціативних образів (дотикових, зорових, смакових, слухових), скорегувати роботу над проблемою співвіднесення індивідуального, особистісного сприйняття образу ялинки у творі з об'єктивною оцінкою його.

У середніх класах у доборі текстів слід обов'язково врахувати наївно-реалістичне сприймання дітьми мистецтва, необхідність максимального співвідношення морального, етичного змісту з естетичною специфікою мовленнєвої організації твору. Забезпечити формування інтелектуального, емоційного і морального досвіду дитини допоможе робота над образами і символами у творах, що вивчаються у шкільному курсі літератури. Наприклад, особливості національного характеру у мікрополі споконвічних мовних утворень на позначення архетипних для українців понять (*земля, мати, хата, доля*), що є відмінними у російській культурній традиції; національно орієнтована лексика (*рушник, гарбуз, макітра, вишиванка*); слова-міфологеми (*степ, козак*) та ін.

Старшокласники вже мають певну систему світоглядних уявлень, тому не слід нав'язувати категорично свою думку, а прагнути забезпечити альтернативність позиції. Реалізується це завдяки методам, що стимулюють діалог і полілог (методи емпатії, аглютинації, візуалізації, гіпотетичності тощо).

У текстах словесного мистецтва, що вивчаються у старших класах за чинною програмою, виникає ціла система розгалужених смислових зв'язків, асоціативних рядів, що в своїй єдності створюють своєрідні словесні комплекси. Саме загальномовні зв'язки між словами-символами різних тематичних груп формують ті тексти, в яких визначаються їхні зближення, розходження, перетинання одне з одним, протистояння тощо.

Робота над образною системою, символікою літературного твору сприяє формуванню системного мислення учнів, розвитку їхніх творчих здібностей, стимулюванню таланту. Це визначення тематичних груп, що репрезентують український образний світ, зокрема, біблійні слова-символи (*ангел, Христос*), космогонічні (*місяць, зорі*), назви явищ природи (*вітер, блискавка, хмари*), рослинні символи (*червона калина, явір, соняшник*); визначення образно-символічної сутності назв творів („*Марія*“, „*Камінний хрест*“, „*Бояриня*“, „*Зів'яле листя*“).

Ефективним є використання образонів (графічних зображень на рівні структурно-логічної схеми тексту). У центрі такої схеми – образ-символ, що має бути виштовхнутим з мовної тканини. Наприклад, *світове дерево-дуб* („Лісова пісня“ Лесі Українки), *гетьманська булава* („Чорна рада“ П.Куліша), *розбитий глечик* („Кайдашева сім'я“ І.Нечуя-Левицького), *танцююча зірка* (до творчості Т.Осьмачки), *кларнет* (до творчості П.Тичини), *храм* („Собор“ О. Гончара) тощо.

У такий спосіб можна спрямувати сучасного школяра, який розвивається у раціональному світі та в логічно впорядкованому оточенні, на збалансований гармонійний розвиток. У зв'язку з цим пропонуємо декілька концептуальних положень взаємної діяльності на уроці.

* Цілісне зображення завдяки мови всього того, що існує в людині і навколо неї, здійснюване засобами мовної номінації зображення людини, її внутрішнього і навколишнього світу, природи допомагає людині побачити світ через призму літературного твору. Мовна картина світу може стати відтворенням в категоріях (частково у формах) мови уявлення про упорядкування, елементи, процеси дійсності.

Етимологічний аналіз образів-символів, що відтворюють світ української душі у вірші Л.Глібова „Стоїть гора високая“, може стати для школярів беззаперечним свідченням глибинного мислення поета-українця. Шляхом аналізу образів-символів діти збагачують себе достеменною інформацією про українські традиції, вірування тощо. Так, гора – це символ висоти людського духу, місце, де жили боги і відвідували жертovní обряди. І якщо для греків це був Олімп, індійців Гімалаї, то для українців – кургани й високі могили, що викликали особливе благоговіння загадковістю і таємничістю. Значущими є й біографічні відомості про автора та історія написання твору, розповіді про альтанку на горі біля річки, знання того, що жертovníки розташовувалися саме на горах чи підвищеннях. А човен – то останній шлях ліричного героя в земному житті, бо наші предки вірили, що потрапити в потойбічний світ можна лише за допомогою човна, перепливши річку Стікс.

У даному випадку творчий синкретизм на уроці можна розглядати як вагомий екзистенційний чинник, що своєю чергою забезпечує формування естетичних смаків, переконань, ідеалів школярів відповідно до людинознавчої та українознавчої традицій.

* Уявлення, що формують картину світу російськомовних учнів, входять до значення слів у неявному вигляді, тому дитина приймає їх на віру, не замислюючись. Користуючись словами, що містять такі неявні смисли, учень, сам того не помічаючи, разом зі словом приймає і відповідний погляд на світ. Так, у ході лінгвістичного аналізу поезії В.Симоненка учитель робить акцент на поетичних рядках: *Упаду я зорею, Мій вічний народо, На трагічний і довгий Чумацький твій Шлях*. У класі доходять висновку, що *Чумацький шлях* – срібносяйне скупчення зірок, символ Галактики, нескінченності. Значення цього символу більшість дослідників пов'язують із чумаками-торгівцями XV–XIX ст., нелегкими життєвими дорогами, своєрідним орієнтиром у п'яті, хаосі. У поетичній мові В.Симоненка Чумацький шлях усимволізовує велич і трагізм української історії, національної культури.

Так учні поступово у своєму універсумі накопичують інформацію, з якої сплітається символічна мережа – складна тканина людського досвіду, втрата окремих символічних структур якої може привести до порушення цілісності досвіду [3].

* Однак, ті смислові компоненти, котрі містяться у значенні слів та виразів у формі безпосередніх тверджень, можуть бути предметом спору між різними носіями мови і тим самим не долучатися до загального фонду уявлень, що формують мовну картину світу.

Необхідно враховувати неоднорідність мовного середовища, оскільки на відміну від монолінгвальної ситуації споріднені мови впливають одна на одну, в тому числі й на добір засобів образності. Так, аналіз смислових взаємовідношень між засобами образності української та російської мов при зіставленні засвідчують повний збіг {*щедрий, як земля*}; перетин (*кроковее колесо*); ідентичність (*ханьки м'яти*). На основі наочної та перекладної семантизації встановлюється зв'язок з дійсністю – щоб вислів став поняттям, яке своєю чергою є сукупністю певної кількості конкретних образів. Оволодіння поняттями полегшується тим, що багато з них є загальними для двох мов і вже сформовані в процесі вивчення російської мови, але в системі понять є відмінності, зумовлені національною самобутністю кожного з народів: міжмовна омонімія (*луна, баня*); міжмовна паронімія (*уродливий – (рос.) уродливый; калитка – (рос.) калитка*); міжмовна полісемія (*криві стежки – (рос.) кривой полумесяц; кривий (кульгавий) чоловік – (рос.) хромой мужчина*). Прикметне й те, що національна своєрідність образів і символів може суттєво вирізнятися через історичні та соціальні особливості носіїв, т.б. мають місце фактори не лише лінгвального характеру.

Наприклад, національно-мовна своєрідність у фраземіці (як вагомому лінгвокраєзнавчому матеріалі) зумовлена не лише асоціативно-образним відтворенням дійсності, а також національною самобутністю: (укр.) *старе луб'я, старе дрантя, дуплава верба* – (рос.) *старая перечница, старий пенёк*.

Найбільш вагомими є образи і символи, які розмежовуються за семантичними, перекладними, зіставними критеріями, основними тематичними групами слів, що характеризуються національною маркованістю. Робота з опорними термінами українознавства, номінації свят і обрядів, назви традиційних предметів побуту, слова на позначення ігор, танців, фольклорних творів та ін. у педагогічному аспекті для формування культури сучасного громадянина України в особистості російськомовних учнів має велике значення.

Отже, сьогодні ніхто не заперечить, що одним із найскладніших завдань сучасного навчально-виховного процесу є формування гармонійно розвиненої людини. Кожна дитина приходить у світ з потенційним нахилом до певної діяльності, що виявляється у подальшому житті, і відповідно до своєї домінанти діти по-різному сприймають інформацію, суттєво відрізняється й механізм її осмислення. До того ж людина живе не лише у фізичному, а й у символічному універсумі.

У період шкільного навчання на стадії формування особистості, коли є об'єктивна потреба й фізіологічна необхідність у різноякісній, різнорідній інформації, де провідну роль виконує саме література у зв'язку з надзвичайно важливою сферою виховання культури, самосвідомості та духовності, вагоме місце має посідати робота над образами і символами. Зважаючи на особливості вивчення української літератури у школах з російською мовою викладання, учителям необхідно навчитися засобами словесного мистецтва неупереджено формувати не лише громадянина світу, громадянина України, а патріота своєї планети, толерантного, висококультурного, що вмє чути себе й розуміти іншого, жити в єдиному культурно-цивілізаційному світі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бахтин М.М. Проблема содержания материала и формы в словесном художественном творчестве // Бахтин М.М. Вопросы литературы и эстетики. Исследования разных лет. – М.: Худож. лит., 1975. – С. 6-71.
2. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть. – К., 1991.
3. Кассирер Э. Опыт о человеке: Введение в философию человеческой культуры // Проблема человека в западной философии. – М., 1988. – С.28-29.
4. Крымский С. Строй культуры: Хронотопы и символы // Collegium. – 1993. – №1. – С. 23.
5. Потебня А.А. Из записок по русской грамматике. – Т.4. – Вып.2. – М., 1977. – С. 113.
6. Потебня А.А. Из записок по теории словесности. – В. кн.: Хрестоматия по истории русского языкознания. – 2-е изд. / Сост. Ф.М. Березин. – М.: Высшая школа, 1977. – С. 216-221.
7. Пустовойт П. От слова к образу. – К., 1974. – С. 34-42.

8. Сергійчук В. Національна символіка України. – К., 1992.
9. Хуторской А.В. Современная дидактика. – СПб., 2001. – С. 146.

УДК 373.1.02:18

Миропольська Н.Є.

МИСТЕЦЬКА ОСВІТА У ШКОЛІ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ

Метою статті є розкриття концептуальних підходів домистецької освіти в школі. Автор пропонує шляхи формування естетичної позиції, що стимулює і розвиває творчі здібності учнів не тільки в галузі мистецтва, а й у будь-якій сфері соціальної практики.

The purpose of clause is disclosing conceptual approaches to art formation at school. The author offers ways of formation of an aesthetic position which stimulates and develops creative abilities of pupils not only in the field of art, and in any sphere of social practice.

Дослідження з розробки концептуальних підходів до мистецької освіти у школі дозволило зробити висновок, що сьогодні ми маємо картину розгубленості у самостійному сприйманні і створенні виразного не тільки в мистецтві, а й у житті. Ця суперечність породжує гостру потребу чуттєвого розвитку людини, що й входить до головних завдань естетичного виховання.

Вважаємо, що естетичне виховання має сприяти становленню і розвитку передусім чуттєвої культури школярів, що є наслідком єдності п'яти складових: 1) специфіка **естетичного** як ціннісного ставлення людини до дійсності; 2) художня діяльність людини; 3) “граничність” естетичної проблематики з проблематикою суміжних наук – етики, психології, мистецтвознавства, педагогіки. Ця третя частина має свої витoki в українській філософській школі, зокрема вона притаманна київській, харківській та львівській теоретичним школам (М.Бердяєв, В.Винниченко, П.Гогоцький, Д.Овсянико-Куликовський, О.Потебня, Ф.Прокопович, Г.Сковорода, І.Франко, Т.Шевченко, Г.Шпет, П.Юркевич); 4) акмеїстичний контекст, що несе в собі аналіз як феноменів “найкращої пори, найвищого рівня” (2: 120), так і феноменів “зрілості, сили, мужності” (3: 123–126), а отже вчить молоду людину дивитися на світ відкритими очима і не піддаватись ударам долі; 5) монадність людини.

Реконструкція цих теоретичних традицій в школі має задавати загальну спрямованість інтересам і пориванням учнів, ієрархії індивідуальних переваг і взірців, і головне, міру готовності і рішучості до реалізації власного сценарію життя.

Метою статті є розкриття концептуальних підходів до мистецької освіти в школі.

Естетичне виховання насамперед має бути спрямовано на виховання специфічної якості *неповторної унікальної індивідуальності*, яка реалізує себе у **вчинку**, що постає як осягнення особистісного горішнього, що міститься у творах мистецтва, а також на знаходження школярами свого слова спочатку в мистецтві, а потім і в навколишньому житті, їхній активній співпричетності до буття.

Його **метою** є розвиток емоційної та інтелектуальної сфер дитини; актуалізація естетичних, мистецтвознавчих та культурологічних знань; формування естетичної свідомості, що відбивається як у власній творчості у царині мистецтва, так і у вчинковому способі буття, що репрезентує цілісність людської свідомості, самосвідомості і практичної дії (1); спрямованість на розуміння учнями художньої цінності творів мистецтва; стимулювання духовності і здатності бути співпричетним до душевного світу іншого та протистояти культивуванню примітивних поглядів і смаків.

Для досягнення цієї мети мають бути розв'язані такі **завдання**, як:

- Виховання широкого спектру почуттів школярів (адекватне сприйняття художніх творів, розвинені почуття подиву та допитливості, здібність до естетичного